

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Aksjologia dziedziczenia w polskim prawie spadkowym

Postawiony w rozprawie problem sprowadza się do odtworzenia wartości chronionych i urzeczywistnianych w konstrukcji dziedziczenia przez polskiego ustawodawcę. Punktem wyjścia do podjętych rozważań jest teza, zgodnie z którą dziedziczenie jest osadzone w wartościach o charakterze gospodarczym i społecznym. Do udowodnienia tej prawidłowości postawione zostały następujące pytania pomocnicze:

- 1) Jaki jest cel konstrukcji dziedziczenia?
- 2) Dzięki jakim wartościom instrumentalnym cel konstrukcji dziedziczenia ma być osiągnięty?
- 3) Jaka jest rola innych instrumentów prawa spadkowego związanych z dziedziczeniem?
- 4) Czy możliwe jest zrekonstruowanie hierarchii wartości, na których opiera się konstrukcja dziedziczenia?
- 5) Czy obecne regulacje pozwalają realizować cele poszczególnych instytucji związanych z dziedziczeniem? Jeśli nie, to jakie można zaproponować postulaty *de lege ferenda*?

W pracy zastosowano metodę dogmatycznoprawną, analityczną, historycznoprawną i prawnoporównawczą.

Dysertacja składa się z sześciu rozdziałów.

Rozdział I dotyczy ogólnych zagadnień aksjologii prawa. W tym miejscu zawarto definicję terminu „wartość”, dokonano rozróżnienia wartości na cele i wartości instrumentalne, a także przedstawiono sposoby kodowania wartości w tekście prawnym oraz techniki ich odkodowania. Oprócz tego rozdział ten zawiera rozważania na temat celu prawa i sposobu osiągnięcia tego celu w świetle Konstytucji RP. Przedstawia także katalog zasad prawa cywilnego.

Rozdział II ustala strukturę wartości prawa spadkowego i dziedziczenia oraz ogólne relacje między nimi, uwzględniając przy tym wnioski płynące z norm konstytucyjnych oraz zasady prawa cywilnego zaprezentowane w rozdziale I. Poza tym przedstawia

aksjologiczne uzasadnienie dla konstrukcji sukcesji generalnej dziedziczenia. Poddaje rozważeniu zagadnienia prawa spadkowego i konstrukcje regulowane w tytule I księgi czwartej – Przepisy ogólne, tj.: zdolność do dziedziczenia, zdolność testowania, uprawnienie bliskich do mieszkania. W rozdziale tym wyjaśniono m.in. dlaczego prawo spadkowe osadzone jest na paradygmacie rodziny.

Kolejne rozdziały ukazują aksjologiczny wymiar poszczególnych instytucji prawa spadkowego: dziedziczenia ustawowego (rozdział III), dziedziczenia testamentowego (rozdział IV), zachowku i wydziedziczenia (rozdział V), a także niegodności dziedziczenia, wyłączenia małżonka od dziedziczenia na podstawie art. 935¹ i 940 k.c. oraz umowy zrzeczenia się dziedziczenia (rozdział VI). W każdej z tych części odnaleźć można trzy kluczowe zagadnienia: po pierwsze – próbę ustalenia *ratio legis* analizowanych instytucji oraz zestaw wartości, jakie jej przyświecają lub powinny przyświecać; po drugie – ich analizę dogmatyczną, z uwzględnieniem istotnych problemów komentowanych w judykaturze i piśmiennictwie; po trzecie natomiast – ocenę regulacji w kontekście jej aksjologii.

Pracę wieńczą wnioski końcowe, w których przedstawiono następujące konkluzje:

- 1) Wartościami, jakie ujawniają się w konstrukcji dziedziczenia oraz w instytucjach z nią związanych, są: godność spadkodawcy oraz inne jego dobra osobiste, autonomia woli spadkodawcy, rodzina spadkodawcy i poszczególni jej członkowie, osoby bliskie spadkodawcy, własność, bezpieczeństwo obrotu, słuszność i sprawiedliwość.
- 2) Celem dziedziczenia jest ochrona bezpieczeństwa obrotu. Technicznoprawnym wyrazem tej wartości jest oparcie dziedziczenia na konstrukcji sukcesji uniwersalnej oraz nabycia spadku *ipso iure* w chwili śmierci spadkodawcy. Jest to też jedyna wartość uzasadniająca dziedziczenie przez spadkobierców obowiązków majątkowych, przez co pozwala urzeczywistniać zasadę *pacta sunt servanda*. Dziedziczenie jest zatem narzędziem, przez które ustawodawca realizuje nałożony na niego obowiązek dbania o dobro wspólne (art. 1 Konstytucji RP), a także powinności wynikające z wprowadzenia zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasadę sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP). Wspiera przy tym istnienie gospodarki wolnorynkowej (art. 20 Konstytucji RP).
- 3) Cel prawa spadkowego, jakim jest ochrona bezpieczeństwa obrotu, powinien być osiągany dzięki wartościom instrumentalnym charakterystycznym dla dziedziczenia ustawowego i testamentowego, jako że są dwoma sposobami przejścia praw i obowiązków po spadkodawcy. Dla dziedziczenia ustawowego charakterystyczne

są takie wartości jak: ochrona własności prywatnej oraz ochrona rodziny zmarłego i jej członków.

- 4) Dziedziczenie testamentowe za wartość instrumentalną stawia autonomię woli spadkodawcy, ta zaś jest przedłużeniem prawa własności, a konkretnie swobody rozporządzania rzeczą za życia przez jej właściciela. Natomiast to, w jaki sposób zostanie zrealizowana ochrona rodziny i jej poszczególnych członków, zależy wyłącznie od moralności spadkodawcy i konkretnej sytuacji faktycznej rodziny.
- 5) Wydziedziczenie, niegodność dziedziczenia oraz wyłączenie małżonka od dziedziczenia na podstawie art. 935¹ i 940 k.c. są instytucjami mającymi urzeczywistniać zasady słuszności. Oparte są one na wspólnym rdzeniu aksjologicznym, a mianowicie na regule *nullus commodum capere potest de iniuria sua propria* – nikt nie powinien odnosić korzyści ze zła, które wyrządza drugiemu. W ten sposób realizowana jest reguła sprawiedliwości wyrównawczej, a konkretnie odpłaty za wyrządzone zło.

We wnioskach końcowych odtworzono następującą hierarchię wartości dziedziczenia:

- 1) bezpieczeństwo obrotu (w tym ochrona wierzycieli);
- 2) własność (prywatna);
- 3) autonomia woli spadkodawcy;
- 4) ochrona rodziny zmarłego i jej członków;
- 5) ochrona osób bliskich spadkodawcy (niebędących członkami rodziny);
- 6) sprawiedliwość i słuszność (jako korektura sprawiedliwości);
- 7) godność spadkodawcy, inne dobra osobiste zmarłego i wynikająca z tego pamięć o zmarłym.

Mgroźaw, dn. 5.02.2021 r.

Paweł Rafałowski